

MANJVREDNOSTNI KOMPLEKS

B. BORKO

Psihologi, zlasti pa vzgojitelji pripovedujejo o zapletenem duševnem stanju, ki se imenuje manjvrednostni kompleks in včasih v nemali meri otežkoča ne samo vzgojo otrok, marveč tudi življenjsko prilagajevanje in uspehe marsikaterega posameznika. Človek, ki ima manjvrednostni čut, se mnogo težje prebija skozi ovire, s katerimi je nujno združeno sleherno življenje. Večji ali manjši porazi, ki jih doživlja po krivdi te svoje duševne, prvenstveno čustvene obremenjenosti, še bolj zapletajo njegovo življenjsko problematiko.

Vprašanja manjvrednostnega čuta posameznikov osvetljujeja psihoanaliza in individualna psihologija, z njimi se bavijo pedagogi. Pisec ni ne med temi ne med onimi, problem manjvrednostnega čuta pa ga je bolešno zagrabil v neki drugi obliki, ki je najmanj raziskana in najmanj dognana: v tistem duševnem kompleksu, o katerem je Francoz Gustave Le Bon spisal eno svojih temeljnih del: »Psihologija množice« (Psychologie des foules). Če je narod določena družbena skupina, ki podlega motnim, vendar pa dejansko obstoječim zakonom kolektivne psihologije, tedaj bi bilo zanimivo in celo koristno dognati, v koliko lahko obstoji manjvrednostni čut tudi v psihi narodne množice? Medtem ko je Gustave Le Bon raziskaval množico v njenih izrazitih, s skupnimi interesi ali skupnimi čustvi zvezanih enkratnih skupinah, kakor je revolucionarna množica, ali v trajnejših združbah, kakor so stanovske korporacije, politične stranke in druge podobne družbene tvorbe, je raziskavanje narodove množice že mnogo težje. Kajti narod je horizontalno in vertikalno razdeljen v mnogo posameznih socialnih skupin in ponekod le ohlapno povezan z objektivnimi ali subjektivnimi znaki svoje skupnosti, tako da je definicija narodnosti ali naroda v sociološki literaturi še vedno močno neenotna in sporna. Vzlic temu lahko sprejmemo načelo, da narod socialno obstoji, kakor hitro ima nekaj objektivnih znakov svoje skupnosti, na pr. jezik in vsaj v svoji zgornji, vodilni plasti subjektivno zavest obstoja, v stvaritvah svojih genijev pa izraze svojega samobitnega značaja.

Za raziskavanje obstoja in vpliva manjvrednostnega kompleksa v kolektivnem življenju nekega naroda nam prav zaradi te enotne, zapletene eksistencialne problematike naroda nedostaja tistih meril in metod, ki dopuščajo proučevanje posameznikove duše. Problemu, ki smo ga tu nakazali, se lahko približamo samo po intuiciji, pa po izkušnjah in opazovanju. Življenjsko področje velikega, trdno zakoreninjenega, z neštetimi vezmi zgodovinske tradicije in celo s politično uravnovešenostjo nacionalne in državne realnosti spetega naroda pač praviloma ne nudi prilike za taka razmišljanja, ugibanja in opazovanja. Pri takih narodih bi mogla samo doba njihovega poraza in ponižanja odpreti pogled v talne globeli njihove duše.

Za nemški narod je nastopila taka doba po porazu njegove vojne politike l. 1918. in po sklenitvi versajskega miru l. 1919. Leta, ki so

sledila temu ponižanju, so v veliki meri pretresala tiste le malo doganjlive, eksistencialno nejasne plasti »nemške duše«, v katerih je zakoreninjen živec narodnostnega občutja. Psihološki proces, ki je tekkel vzporedno z valovanjem političnega življenja in prenašal vanj občutja kolektivnega ponižanja, želje po maščevanju, stremljenja po zabrisanju psihičnih posledic poraza in po vzpostavitvi status quo, ta proces je potekal v podobi močnih in krčevitih psihičnih pretresov in doživetij. Kajti samo tako si lahko razložimo ogromno spremembo, ki je preobličila nemški narod in prinesla popolno zmago nacionalnemu socializmu. Weimarska republika s svojim splošno civilizatoričnim, človečansko-nemškim in miroljubnim duhom, je morala biti ogrožena v tistem hipu, ko se je v globinah nemške narodne duše nakopičila predebela plast onih čustev, doživljajev in strasti, ki so prihajala iz osnovnega občutja kolektivnega ponižanja. Ta duševni proces močno spominja na izkušnje iz individualne psihologije, kjer primarno močno doživetje nekega ponižanja, resnične ali namišljene krivice lahko povzroči začetek duševnega stanja, ki včasih celo izpremeni karakter in dolgo časa podtalno pronica v vse dejanje in nehanje prizadetega posameznika. Način, kako je nemški narod reagiral na leto osemnajsto in versajski mir, lahko presojamo po njegovem končnem učinku, in tu se nam pod trdo vnanjostjo političnih dogodkov odpirajo nedogledne psihične globeli. Neodgovorjeno ostane vprašanje, ali je silovito, množico zajemajoče stremljenje po obnovi veličine in sile nemškega naroda potekalo iz podzavestnega čuta manjvrednosti, ki dostikrat vodi k namišljeni grandezzi in oholosti, kakor se pri posamezniku ranjeni jaz včasih napihne v osebno domišljavost in nadutost, ali pa je ta silovita obnova in radikalizacija nemštva samo tista sila, ki pohojeno zel zopet dvigne kvišku, če je ostala notranje zdrava in ki odgovarja na pritisk s protipritiskom. Nemara obstoje tudi v kolektivni duši taki vzroki in posledice. Za odgovor na prejšnje vprašanje nam nedostaja slehernih objektivnih meril, zlasti še tedaj, ko je učinek še sveže politično dejstvo.

Primer nemškega naroda je poučen v toliko, kolikor nas kljub vsej problematiki kolektivno-duševnih pojavov prepričuje o obstoju kolektivno-psihičnih sil, ki se izživljajo v stvarnem dogajanju in poleg materialnih činiteljev oblikujejo narodovo usodo. Ta primer dopušča teoretično možnost manjvrednostnega kompleksa celo pri velikem narodu. Za dognanje kolektivnega čuta manjvrednosti pa bi mogel nuditi največ znakov majhen narod in sicer v stanju, ko mora naglo in silovito reagirati na neka izven njega delujoča dejstva, ki iz raznih vzrokov tvorijo zanj pretresljivo, k samim živcem njegove zavesti segajoče doživetje.

Tak trenutek je nastopil v slovenskem življenju okrog 12. marca 1938. V vseh, ki lahko opazujejo našo današnjo stvarnost z intuitivno poglobljenimi pogledi, je reagiranje našega ljudstva na znane zgodovinske dogodke v njegovi neposredni bližini zapustilo vtisk krčevito boleznega duševnega pretresa. Prav ta trenutek bi hotel nekoliko osvetliti. Pri tem ponavljam, da ne gre za objektivno doganjlive pojave, marveč za nekaj, kar se s svojo subjektivnostjo izmika socio-

loški analizi in daje samo nekoliko gradiva za dušeslovno proučevanje našega naroda.

Pogoj za tak učinek zgodovinskega dogodka v srednji Evropi, kakor smo ga zaznamovali v našem narodu, ni samo v tem, da bivamo na meji nemškega naroda in da smo bili dolga stoletja zvezani z avstrijsko državnostjo in pod vplivom, odnosno pritiskom nemškega naroda, marveč tudi v tem, da smo v svobodno narodno državo stopili bolj po zaslugi evropske konstelacije in dela poedincev, kakor po težki borbi za to obliko osvobojenja in narodnega življenja. To dejstvo je nemalega pomena za duševni odnos naroda do lastne svobode in nezavisnosti in za njegovo doživljanje strukturalnih političnih sprememb ob geopolitičnem kompleksu njegovega življenjskega prostora.

Kaj predvsem označuje reakcijo Slovencev na dogodke okrog 12. marca in na današnjo politično realnost ob velikem delu naše narodne odnosno državne meje?

Način reakcije velikega dela našega naroda in sicer od njegovih širokih plasti zlasti v obmejnih krajih tja do vrha njegove družbene piramide je dovolj značilen: pretres naše kolektivne zavesti, kakor po naglem udarcu zbegano iskanje oporišča. Pod izrazito duševne znake bi lahko spravili vse pojave in nevšečnosti, ki so zlasti v obodnih krajih dovolj znani slehernemu opazovalcu.

Če prenesemo te pojave na področje individualne psihologije, dobimo skoraj tipičen opis manjvrednostnega kompleksa. Nemara ni še noben javni dogodek, izvzemši morda prvi vojni pritisk leta štirinajstega, tako očitno razkril te bolesterne obremenjenosti slovenske narodne duše. Kakor pri posamezniku, je tudi pri narodu razumsko samospoznanje najvarnejše sredstvo za premaganje te čustvene motnje.

Pretres naše kolektivne, narodne zavesti je pokazal, da je ta zavest pri nas še vedno dokaj slabotna in pogojna; ne samo da ni dovolj razprostranjena (prebivalstvo nekaterih krajev ni niti po dvajsetih letih dobilo jačje narodne zavesti, kakor jo je imela večina koroških Slovencev ob plebiscitu), marveč je tudi tam, kjer je opazna, vezana na ekonomske ali druge pogoje in podrejena razpoloženju, skratka: majava in mlačna. In vendar je narodna zavest največji znak narodovega obstoja. Slovenska zgodovina nam sicer kaže, da lahko narod živi cela stoletja brez jasne zavesti o samem sebi in da pozneje zadošča za njegovo eksistenco zavest v vodilni plasti. Toda ta stoletja medle, skoraj v podzavesti tleče narodne zavednosti, ki osvetljuje jezik, daje toploto narodnim običajem in občutju domačega kraja ter konservativno veže človeka z grudo — ta stoletja ne morejo biti merilo dandanes, ko so narodnosti prebujene in razvnete, v dobi dinamičnih nacionalizmov in nacionalističnih imperIALIZMOV. Zato je za obstoj slehernega naroda potrebna bolj kakor kdaj v zgodovini jasna, trdna in brezpogojna zavest njegove eksistence. Iz te zavesti pa nujno sledo dolžnosti do naroda in skrb za njegovo usodo.

Iz pomanjkljive, nejasne in majave zavesti izhaja zmanjšanje vere v našo moč in naš nadaljnji obstoj. Ta vera ni bila preizkušena v trdih bojih za osvobojenje, zato je podlegala prelahkotnemu pojmo-

vanju življenjske stvarnosti in se vdajala iluzionizmu. Narodu, ki se je v velikem delu svojih plasti sicer boril zoper avstrijsko raznarodovalno politiko, vendar ni nikdar doživel tragike svojega položaja in ni svojih uspehov nikdar obilno cementiral z najdragocenejšo snovjo človeške zgodovine — s krvjo, se je moralo zdeti, da bo ostala njemu vsaj delno ugodna zgodovinska konstelacija trajna in da bodo druge sile skrbele za njegov nadaljnji obstoj. Če je kdo razmišljal o teh silah, si jih je predstavljal v duhu današnjega humanističnega verovanja: kot naravno pravo vseh narodov, tudi najmanjših do življenja in svobode. Veljavnost naravnega prava je vezal z idejo napredka, moralnega razvoja in kulturne prosvetljenosti v današnji Evropi. Naš izobraženec je komaj opazil, v kakšno krizo so zašle te ideje v zadnjem času.

Umljivo je potemtakem, da morajo pojavi, kakor so udarili v zadnjem času na občutljive točke življenjskega prostora Slovencev, ustvariti ne le v ljudskih plasteh, marveč celó v inteligenci, t. j. v predstavitelju mislečega, kritičnega duha v narodu, zbegano razpoloženost. Naša inteligenca se je v teh dvajsetih letih mnogo hranila z iluzijami, s »tujjo učenostjo«, z idealiziranimi spoznavami, s skoraj metafizičnimi prepiri o enojstvu ali trojstvu naroda, z begom v učene formule, kakor sta »integralna narodnost« ali »nacionalna sinteza«, formule, ki so bile večidel nedomišljene in so bolj zajemale želje in sanjarije, kakor to, kar življenje predvsem priznava in spoštuje: stvarnost. Vse to iskanje idealnih programov, to nemočno proučevanje Baskov in Kataloncev, je izhajalo iz podobnega manjvrednostnega čuta, kakor se je na drugi strani pojavljala vera v moč števila, potreba zgolj kvantitativnega ocenjevanja življenjskih vrednot in iz nje izhajajoča težnja po nekaki mehanični narodnostni integraciji, ki je že kot sivo abstraktno načelo daleč od »zelenega drevesa življenja«. Kajti kakor razvoj sleherne narodnostne tvorbe zavisi od geopolitične lege in raznih vnanjih in notranjih činiteljev, ki dajejo vsakemu narodnostnemu procesu značaj izrazito relativnega dogajanja, se tudi vsak zedinjevalni ali razedinjevalni proces dogaja v drugem prostoru in času, tako da so za naš primer praktično nerabni tolikokrat navajani kalupi italijanskega risorgimenta ali Bismarckove zedinjevalne politike. S tem postaja odveč sleherno igračkanje z nalikami, ki tolikokrat zaslepljajo politične publiciste raznih inačic in neredko ovirajo jasno spoznanje naše politične stvarnosti.

Slovenski manjvrednostni kompleks, ki povzroča beg od življenjske realnosti, in tisto večno omahovanje zdaj pred dejstvom naše narodne eksistence, zdaj pred dejstvom obstoja edine dandanes za nas narodnostno mogoče države — Jugoslavije —, ta kompleks je značilna okvara narodne duše. V njem živi občutje slovenske slabosti, tragično samospoznanje malega naroda, ki mora z resničnim naporom in z neprestanimi žrtvami reševati svoj obstoj na tleh, ki so bila skozi vekove ozemlje prehoda in v katera se zaganjajo bolj ali manj siloviti valovi germanskega in latinskega narodnostnega morja. Naš narod ni še nikdar doživel resničnega, pretresljivega, do dna duše segajočega občutja moči, veličine in sproščenja. Zatirali so ga z vsem mogočim:

s fevdalnim gospodarskim redom enako kot s krvavenjem v turških navalih, s križem enako kot z mečem. Skozi dolga stoletja je bil brezlična ljudska množica, instinktivno zvesta svoji zaničevani besedi, ki je iz nje dihal isti prastari duh, kakor iz govorice južnih sosedov, od katerih so ga po sili ločili. Za svoje prve šolske čitanke je rešil le nekoliko bolj otožnih kakor osrečujočih sledov svoje preteklosti in je utemeljil ves svoj obstoj na vzorih francoske revolucije, na rousseaujevsko prosvetljski veri v naravno pravo. Brž ko se je zavedel samega sebe, je že občutil v sebi gorjupo podobo slabiča in je moral venomer misliti na svoje število. Tako nam je ostal manjvrednostni kompleks dedna okvara narodne duše, ki moti ne le naš odnos nasproti tujerodnim sosedom, marveč tudi naše razmerje do Srbov in Hrvatov, na katerih ozemlju je dandanes geopolitično osišče in edino pravo zaledje Slovencev.

Terapija te motnje nikakor ni lahka in niti ne poznamo vseh učinkovitih sredstev za tako prevzgojo naroda. Psihološko količkaj razgledan sociolog bo najbrž pritrnil, da je treba predvsem ojačiti našo narodno in državljansko zavest, razširiti in utrditi občutje, da smo u s o d n o zvezani z nekim prostorom, ki je širši od majhnega kroga slovenske narodno-kulturne individualnosti in ki predstavlja naš najnaravnejši življenjski prostor. V tem je neizogibno in najosnovnejše jugoslovanstvo. Narod, ki v času nacionalistične dinamike ne razprostre svojega zavestnega duhovnega prostora na zadnjo ped svoje zemlje, ki išče oporišča v bledih teoremih in nestvarnih načrtih, ki ne ume prepojití vseh svojih slojev z jasno in živo zavestjo svoje domovine in svoje narodne države; narod, čigar ljudstvo ne bi poznalo občutja narodne časti in ponosa, tak narod je ogrožen dandanes bolj kakor kdajkoli.

Slovenskega manjvrednostnega kompleksa ne bomo ozdravili z novimi iluzijami in ne z lepimi teorijami, ki jih bo surovi veter realnosti že jutri raztrgal kakor krhko pajčevino. Treba nam je jasne, čiste in trdne zavesti, kaj smo in kje smo, v čem je hladna resničnost, ki jo moramo sprejeti in celó vzljubiti. Nič nam ne daje pravice, da dvomimo o sebi in da ob številu drugih merimo svojo majhnost in namišljeno manjvrednost. Zgodovina, ki ustvarja narode, dela to, kar narava: daje eksistenčne možnosti velikim in majhnim, močnim in slabim. Kulturni narod ima v svojem duhu neprecenljivo nadomestilo za fizično moč in v kvaliteti dragocen ekvivalent za količino. Pravica, s katero se veliki narodi oprijemajo svojih tal in rasto iz njih v vrhove, velja tudi za majhen narod; v lističih trave in v krošnji hrasta šumlja isti veter usode.

Zgodovina, ki po Burckhardtú pozna le malo srečnih period in ugodnih naključij, prehaja po kratkem presledku tudi za nas Slovence v tisto obdobje, ki ji je bilo vsekdar lastno: v obdobje boja in tragičnosti, ali kakor bi rekel Miguel de Unamuno: »v večno agonijo«. Treba je, da pokažemo za to, skoraj že normalno stanje zgodovinskega dogajanja dovolj zavesti, miru in dobrih živcev. Naposled pa se mora slehern izmed nas sprijazniti z dejstvom, da zahteva današnji svet heroično pojmovanje življenja in da je pripraven le za

notranje močne ljudi. Naša dolžnost je, da stojimo tam, kjer moramo stati, ker nam tako vелеvata zavest in vest. Spomnimo se tistih dveh vojakov iz starih Pompejev, ki ju omenja Spengler v neki svoji knjigi. Sredi največje zmede, ko je ognjeni pepel zasipaval mesto, sta mirno in hrabro stala na straži, kamor sta ju postavili čast in dolžnost. V takem položaju so našli po dolgih stoletjih njune ostanke pred vrati pompejskega mesta. Nekoliko takega moralnega junaštva, zvestobe in dolžnosti bi bilo treba vključiti v sleherno narodno zavest — dandanes, ko se premikajo družbene plasti in bruhajo vulkani nakopičenih strasti.

BREZ POLJUBA

JERN LEDINA

*In brez poljuba, ki bi me odrešil,
odjadral v duše bom neznano stran,
ne bom več čutil tvoje roke v svoji,
sam svoj krmar bom — sam svoj kapitan.*

*Kako bom brodil po temačnem morju,
saj je viharen daljni ocean!
Kdo stal mi bo — svetilnik na obzorju,
da pot bom našel v kak pristan?*

POZNA POMLAD

JERN LEDINA

*Sneg je gorâm spet vse hrbte pobelil
in zdaj so ko dimasto cikaste krave,
ki pijejo mrak iz neznanih dolin.
Iz njihovih lakofnic veter divja:
golo drevje ne vihari v taktu zračnih valov,
ti sami drve preko njih in vrtov
in ne ogrejejo zime srca.*

*Pod oblake škrjanci so pesmi razpeli,
iz bregov so modrikasti ognji se vzpeli:
oh, češnje, preden je toplo, tako
po rebrih med njivami tiho cveto ...
Kaj res čakam spomladi — in v meni je ni?
Duša mi je kakor njiva ozimine,
ki med lesovi svetlo plameni ...*